

матеріалов, указание разных насушних тем для разработки, сообщения многих редких данных, часто еще не ставших общим научным достоянием и только что добытых им и так далее. Вот почему воспоминания о днях знакомства с великим ученым навсегда останутся для нас одними из самых дорогих в жизни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Арбузова И.В.* Из первых лет научной деятельности В. Ягича [И.И. Срезневский и В. Ягич] // Славянское языкознание. - Ученые записки ЛГУ им. А.А. Жданова. - Серия филологических наук. - Вып. 64. - Л., 1962. - С. 171; 2. *Франчук В.* "Маю за честь називати своїм учителем" // Всесвіт. - 1988. - №9. - С. 179; 3. *Дем'янюк В.* Гнат (Ватрослав) Ягич: 1838-1923: Короткий нарис його життя й наукової діяльності. - К., 1924. - С.15; 4. *Блок Г.П., Лысенко Т.И.* Из истории языкознания: Несовершенный словарный замысел В. Ягича // Вопросы языкознания. - 1962. - №3. - С. 121; 5. *Михальчук К.* Что такое малорусская (южнорусская) речь? // Киевская старина. - 1899. - Т. LXVI. - С. 135; 6. *Березин Ф.М.* Ватрослав (Игнатий Викентьевич) Ягич: 1838-1923 // Русская речь. - 1983. - №4. - С. 59; 7. *Крымский А.* Филология и Погодинская гипотеза // Киевская старина. - 1899; 8. *Крымский А.* Древне-киевский говор // Изв. Отд. Рус. Языка и словесности. - 1906. - III. - С. 368; 9. *Сперанский М.Н.* Жизненный труд и историко-литературная деятельность И.В. Ягича // Изв. ОРЯС. - 1923. - Т. XXVIII. - Л., 1924. - С. 340; 10. *Кузьмин А.И.* И.В. Ягич о русско-славянских научных связях II -ой пол. XIX в.: По материалам переписки // Изв. АН ССР. Серия литературы и языка. - Т. XXVII. - Вып. 4. - М., 1968. - С. 329; 11. *Смирнов С.В.* Академик И.В. Ягич: К 150-летию со дня рождения // Советское славяноведение. - 1988. - №4. - С. 83; 12. *Дем'янюк В.* Гнат (Ватрослав) Ягич: 1838-1923: Короткий нарис його життя й наукової діяльності. - К., 1924. - С. 10.

Ткаченко О.П. (Київ, Україна)

Образи КАЇНА й АВЕЛЯ у творчості Мелетія Смотрицького та його опонентів

У статті аналізуються особливості інтерпретації образів Каїна і Авеля в українській полемічній літературі. З'ясовується, що релігійні опоненти почергово маркували один одного образом Каїна, що вретиті-реит призвело до нівелюванні колись сильного аргументу і перетворення його на загальне місце в полемічній літературі.

Ключові слова: *Каїн, Авель, полемічна література, інтерпретація, релігійні опоненти, загальне місце.*

В статтє анализируются особенности интерпретации образов Каина и Авеля в украинской полемической литературе. Устанавливается, что религиозные оппоненты поочередно маркировали друг друга образом Каина, что в итоге привело к нивелированию некогда сильного аргумента и превращению его в общее место в полемической литературе.

Ключевые слова: *Каин, Авель, полемическая литература, интерпретация, религиозные оппоненты, общее место.*

The article analyses features of interpretation of the images of Cain and Abel in the Ukrainian polemic literature. It turns out that the religion opponents marked one to another by turn with the image of Cain, what has led to leveling of the once strong argument and its transformation into a common place in the polemic literature.

Key words: Cain, Abel, polemic literature, interpretation, religion opponents, common place.

Образи Каїна й Авеля відігравали важливу роль у запеклому церковному протистоянні, спричиненому Берестейською унією 1596 р. Потужний сплеск полемічного запалу в з'ясуванні, хто є Каїном – уніати чи православні, був пов'язаний з відступництвом Мелетія Смотрицького. Зречення колишнього подвижника православ'я, мужа великого обдарування та європейської освіченості завдало болючого удару українській церкві. Що ж стояло за цією зрадою людини, яка роками витримувала переслідування і утиски, неодноразово потрапляла під загрозу арешту та розправи і в той же час заgravала зі своїми опонентами, не уникаючи контактів і перемовин із ними? Як особистості Смотрицькому бракувало цілісності, він був внутрішньо розхитаною, контраверсійною постаттю. Його душевну несталість поглибила освіта – вихованцеві православної Острозької школи, Віленської єзуїтської академії та німецьких протестантських університетів рано відкрилося інтелектуальне й духовне розмаїття світу. Вочевидь, Смотрицький взагалі не мав стійких конфесійних переконань, але мусив боронити православ'я, покликаний до цього своїм походженням, оточенням, долею і талантом. Внутрішню роздвоєність Смотрицького виявляють навіть його найпалкіші апологетичні писання – той же “Тренос”, блискучий стиль, вишукані риторичні прийоми, глибока вченість і патетика якого не можуть приховати брак живого почуття. “Двоєдушна людина непостійна на всіх дорогах своїх” [Як. 1:8] – перекинувшись на схилі віку до унії, о.Мелетій гудив материнську церкву і самого себе із тим самим завзяттям, хистом і пафосом, з якими перед тим оплакував її лиху долю і картав злочинних синів. Так в українській історії був закладений прецедент духовного самозречення і публічного самобичування.

Причиною голосної зради Смотрицького його сучасники з православного боку називають зиск. В Острозькому літописці, наприклад, оповідається про цю подію з убивчим лаконізмом: “1629. Мелетій Смотрицький, архієпископ полоцький, будучи православний, для архімандритства Дерманського монастира отступив восточния церкви і стався хульником на церков восточную святую” [7, 136]. У детальнішому викладі історія зречення Смотрицького така: загнаний у глухий кут своїми ж непослідовними діями, о.Мелетій звернувся до князя Януша Заславського з проханням надати йому місце архімандрита Дерманського монастиря на Волині, який перебував під патронатом його сина. Право патронату визначало: *cujus regio eius religio* –

“чия земля, того й віра”, чим не погребувала скористатися унійна партія. Умовою отримання Дерманського монастиря князь поставив перехід Смотрицького в унію [4, 19]. Як свідчать сучасники, це гарантувало о.Мелетію щорічний дохід в кілька тисяч [3, 447].

Приховуючи факт свого уніатства, Смотрицький спробував поширити серед вищого православного духовництва свої нові погляди, викладені в польськомовному творі “*Apologia peregrinathey do Kraiow Wschodnych*” (1628 р.). Цей твір мав виразно антиправославне спрямування, серед іншого в ньому обґрунтовувалася доцільність і правомірність силового навернення до унії. “Апологія” Смотрицького здобула скандальний резонанс серед православної громади й була засуджена на київському соборі 1928 р. за участі всіх станів. Непохитна позиція вищого духовництва, обурення і гнів православної громади, що могли вилитися в скору розправу, змусили Смотрицького покаятися: він привселюдно зрікся “Апології” та узяв участь в її анафемуванні, зокрема рвав, палив і топтав свою книжку разом з усіма. Невдовзі Смотрицький порушив свої клятви, повернувся до Дерманя і став непримиренним ворогом православ'я, щоправда лише на короткі роки, які залишилися відступнику до кінця – “І умре в таком зломудрії своїм” [7, 136].

Сучасники дали жорстку оцінку перекинчику. Якщо автор Острозького літописця ще добирав слова, пишучи про нього “хульник на святую церков”, “хвальца папіжський”, “клямца [наклепник – О.Т.] на святих божиїх” [7, 136], то в анонімному творі-трагедії церковних гімнів (1629-1630 рр.) Мелетій Смотрицький названий “сліпим ослом” (замість – святим отцем) і “АрхіАрієм вражливим” (замість – архієреєм важливим), “Мегментієм Смердицьким”, “вонї пособником”: “Прип'єв тому ж ослу нашему Мегментію Смердицькому: Прийдіте вси согласно, просмердим Мегментія Смердицького, лече-лече (!) вончи пособника” [Цит. по 3, 489].

Рецензент “Апології” М.Смотрицького протоієрей Слуцький і Копильський Андрій Мужилівський 1629 року пустив у світ “*Antidotum przeczacnemu narodowi Ruskiemu albo warunek przeciw Apologiey, jadem napelnionej; ktorą wydał Melety Smotrzysky*” (“Протиотрута преславному народу Руському, або застереження проти Апології, отрутою наповненої, яку видав Мелетій Смотрицький”). Михайло Грушевський вважає її цікавою як виступ “українського попівства проти зрадливого єпископату” [3, 457]. Талановита, дошкульна книжка-викриття взяла за живе о.Мелетія і того ж року він відповів Мужилівському у творі “*Exethesis abo Expostulatia, to iest Rozprawa Miedzy Apologią y Antydodem*” (“Екзетезис, або Експостуляція, себто Суд між Апологією і Антидодом”). На початку свого писання Андрій Мужилівський говорить про уніатські утиски, що вони переслідують православних, як Каїн – Авеля, Ісав – Якова, брати – Йосипа. “Відповідаючи на його закид, що він перекинувся до уніатів з матеріальних мотивів, Смотрицький описує які-то йому привабні пропозиції робили під час київського собору, аби він зівстався в

Києві, але він не схотів “душитися в проклятій схизмі” і разом з православними бути супроти уніатів Каїном, Ісавом і братією Йосифовою, що його продавала. Хоч православні цю роль надають уніатам, якраз вони відіграють її” [3, 466]. Як бачимо, порівняння уніатів з Каїном в “Антидоті” Андрія Мужилівського справило болюче враження на Смотрицького. Однак він нічого кращого не вигадусь, як просто перекинути образ Каїна на православних, а щоб це спрацювало, вдається до розлогої тиради, риторично довершеної, але емоційно нещирої, власне, в душі Мелетія Смотрицького:

“Чи ж не кричить на твоїх Каїнів невинна кров брата нашого Авеля – благословенного Йосафата, архієпископа полоцького, та інших, котрих за це отцевбивство покарано!

Чи не кричить (кров) і другого брата нашого, єромонаха Антонія Грековича?

Не кричить тих двох священиків, нелюдсько замордованих: одного в Шаргороді, другого в Києві?

Не волає і чесного мужа Федора Ходики, віта кийвського?” (3 об.)

*“І та кров чи на вас не кричить, що недавніх літ ріками текла, тих, що вважали, ніби за віру вмирають?”**

*Не згадую вже невинної крові покійного отця Іпатія Потія, митрополита кийвського, пролітої серед ринку віленського**, що теж кричить на вас!*

А тих трьох ченців, що 1623 р. від Св. Трійці з Вільна до Києва приїхали, чи твої Каїни не післи б за іншою братією, коли б я не перешкодив їм до мученичого віця? Мусить то признати і твій отець (очевидно, митрополит), з котрим я ледво Богом живим упросив про це одного з Каїнів?

Отже, чи ми Ісави? чи ми Каїни? ми брати Йосифові?

Питаю тебе, Атидогисте, перед Богом і людьми, хто ті мужовбийства, хто ті братовбийства, хто ті отцевбийства наробив? Чи уніати над вами? Ні, ви, немилосердні Каїни, над уніатами – вашими браттями єдинокровними!

Коли уніат – ну ж його під лід! ну ж його під меч! ну ж його під бердиши! О немилосердні отці-братовбивці! більші нелюдські, ніж Ісав, більші немилостиві, ніж брати Йосифові!

Бо ті сьак-так милосердя над братом своїм показали, а ви якби могли так себе показати, як ви того зла жадні, то всіх уніатів разом живих пожерли б так, як ваші предки св. Протерія, єпископа в Александрії: кишки з них волочачи жерли б!

Та й замалим що того не чинили ті, що над згаданим св. архієпископом (Кунцевичем) лютували!

Ну а що ж, якби так навзаєм за вашим задатком те ж саме пішло: як не уніат, а ну його під лід, під меч, під бердиши?

Але заспокою вас: того не бійтеся, ви не здатні (на мучеництво!). Ви тому Сапріцієві брати: забивати готові, але не дати себе убивати (за віру)./

Нема тої ласки Божої на схизму, щоб вона мучеників родила!

Родить вона братовбивців, отцевбивців і тому подібні головні пекельної безодні! (4).

* Смотрицький, очевидно, розуміє тих, які полягли в війні 1625 р., що закінчилася Куруківським трактатом. (Прим. М. Грушевського)

** Мова про агентат на Потія 1609 р. (Прим. М. Грушевського)

Порахуйся ж нарешті з сумлінням, Антидотисте! Кого це ти Каїном, Ісавом і братією Йосифовою прозиваєш?

Кому переслідування закидаєш?

Кого Дімасом лаєш?

Кого силами світу називаєш?

Кого за відступників безчестити?

Тих, що піклуються, щоб тебе і овець твоїх відучити від убивання і мордування?

Тих, що душі свої покладають за душі ваші, аби вас з проклятої схизми вирятувати?

Тих, що вдень і вніч перед Богом і перед людьми про те побиваються, аби вас з душепогубельних блудів еретичних увільнити, а на правім визнанню віри католицької постановити?

Тих, що святу східну церкву, її віру, обряди і церемонії в руським народі заховати, забезпечити і на вічні потомні часи затримати стараються?

Тих ото ви, неводячки, переслідуєте, тих б'єте, січете, убиваєте – топите і мордуєте!

Ще вам з рук ваших кров вами вбитих братів ваших тече, а ви себе святими Авелями, Яковами й Йосифами звати не стидаетесь?

Кривду ви тим святим мужам тим задаєте, присвоюючи собі їх святі ймення, – ви, що вчинками своїми Ісава і братів Йосифових перевищили, а з Каїном-братовбивцем і Юдою-отцевбивцем порівнялись!

Що правду я на вас мовлю, то вся преславна Корона і В. кн. Литовське добре свідомі, бо то в їх границях діється.

І хоч би як хотів еси вимовлятися, що то не ви, але хтось з вас, – знай то, лицеміре, що якби не ви, то ніякий / ХТОСЬ того не важився б, і серця б у нього на то не стало!

Це ви за свою церкву схизматичьку і за блуди еретичькі своїх людей так умирати вчите.

Отими своїми “Антидотами”, “Еленхами”, “Апокризисами”, “Ляментами”, “Антиграфами”, “Азаріями” і їм подібними на братню кров підущаннями” (л. 4 об.)” [Цит. по 3, 466–469].

Зганьблений на схилі віку зрадою, опинившись у становищі відомого відступника й користолобця, Смотрицький мусив огризатися, і робив він це з властивими йому затятістю, пафосом і не без думки, оскільки за емоційними хвилями риторичних питань манячить одна міцна і продуктивна ідея – ідея уніатського мартиролога. Але ж хто увіходить до нього? Які душі співвідносить о.Мелетій з образом Авеля? Найперше згадує він “брата нашого Авеля – благословенного Йосафата, архієпископа полоцького”. З усього списку уніатських “Авелів” це, либонь, найодіозніший приклад, оскільки йдеться про Йосафата Кунцевича, з яким у Смотрицького свого часу була затята ворожнеча. Йосафат Кунцевич увійшов в українську історію як розшалілий фанатик, що під опікою королівського суду заходився відбирати православні церкви – видирати з руської церкви руську віру. Низьке, або мовою того часу, – “подле”

походження Кунцевича стало приводом для оскарження його єпископської гідності, оскільки за тодішнім правом владичі кафедри могли посідати лише шляхтичі. Про це мовиться в соймовому виступі волинського депутата Лаврентія Древинського: “[...] ваша кор. мил. против справедливости, против прав і вольностей шляхетських, на престолы владичі й достоенства духовні іменує людей невважаючи на їх рід. Кто не знає того, що нинішній – як він себе зве – архієпископ полоцький родом з Володимира син Кунця шевця, а зробивши з того собі шляхетське призвище називає себе Кунцевичем” [Цит. по 2, 446]. Цей і подібні чисельні випадки дозволили депутату Древинському підсумувати: “Тільки й користи вашій кор. милости з унії, що за двадцять літ штукування сеї унії не можуть уніати подати когось з уроджених шляхтичів, щоб могли б гідно засідати на тих високих гідностях” [Цит. по 2, 447].

Конфлікт Кунцевича із Смотрицьким був пов’язаний із канонічним відновленням православної ієрархії під час перебування в Україні в 1620–1621 рр. єрусалимського патріарха Феофана. Православне владичтво на теренах Речі Посполитої на той час було зведене нанівець зусиллями королівської влади, яка відповідно до права патронату “опікувалася” духовними урядами, посісти які можна було лишень з подання короля. Внаслідок такої політики на всю Україну й Білорусь залишився лише один православний єпископ – владика львівський. Після висвячення патріархом М.Смотрицького на Полоцькій кафедрі опинилося відразу два владики – православний і уніатський. Кунцевич, який посідав цю кафедру з 1618 р., намагався усунути Смотрицького, використовуючи безвідмовну підтримку уряду. Діяльність православною архієпископа розслідувала прислана до Вільна комісія, його тричі позивали до суду, анафемували, королівські універсали наказували арештувати владика, а тих віленських міщан, які підтримували й визнавали о.Мелетія за ієрарха, було ув’язнено й засуджено [2, 451–452]. На такому тлі відбулася подія, яка знайшла різне потракування православної та уніатської сторін.

Кунцевича було вбито. Ця “сенсаційна смерть” [2, 587] оцінювалася по-різному: як народна страта лютого гнобителя православ’я, як мученицький вінець, прийнятий одним із перших уніатських святих, і навіть як вияв класової боротьби. Оскільки суд історії, як показує цей приклад, є лише судом істориків, дамо висловитися сучаснику тих подій: “1622. Місяця апріля, у Вітепську будучи, уніат владика Іасафат всі церкви під унією, тільки єдина не под унією, і он взявши того священника православного в ланцюх на воскресеніє Христова. Мішчане, ужалившись священника, найшли на двор владичий, // добуваючи єго. А они, запершися в дворі мощно, і боронилися, з двору стріляли, і застрілили владичії слуги єдного міщанина, котрий міл двох синов вдатних. Тії з жалю великого по своєм отці мощно до двору добивалися, а, добившиися, прибігши єден і ударив

владику бартою, і убили его на смерть, і в воду вкинули. І за тоє міщан стратили 17 старших” [7, 135–136]. Судова комісія з розслідування цього інциденту засудила на смерть десятки людей, ще сотню заочно, конфіскувала їхнє майно, відібрала у Вітебська право самоуправи, заборонила дзвонити по міських церквах, зруйнувала обидві православні церкви, які уніатський митрополит Рутський зневажливо назвав “схизматицькими синагогами” [5, 303]. Окошилося вбивство Кунцевича і на М.Смотрицькому, якого польська сторона вважала за морального співучасника і підбурювача тих подій. Загроза, яка нависла над православним владикою, змусила його виїхати за межі Речі Посполитої і рушити на Схід, звідки він повернувся переконаним уніатом.

1624 року було подане прохання про беатифікацію убитого Кунцевича, а 1643-го папа Урбан VIII оголосив його “блаженным”. Цей акт І.Огієнко (митрополит Іларіон) вважав за “образливий виклик всій Русі – українському та білоруському народам” [5, 303]. Пішла в хід “фабрикація різноманітних див” [1, 143], пов’язана з небіжчиком. Подальшу, 1867 року, канонізацію Йосафата Кунцевича папою Пієм IX історики оцінювали як маніфестацію проти антипольських, а відтак й антикатолицьких заходів у Росії, пов’язаних із придушенням польського повстання 1863 року. І.Огієнко писав, що “Йосафата народ ніколи не шанував і не шанує, з кістками його возяться й тепер по всьому світі з політичних мотивів”, на думку митрополита, Кунцевич – це “витвір політичний, римський” та “соромна трагедія українського народу” [5, 331]. Прикметно, що Смотрицький авансом, наввипередки пап уже в 1629 р. називає Йосафата “святим архієпископом”. З позиції РКЦ та УГКЦ історію канонізації Кунцевича викладено у виданні 2010 р. “Св. Йосафат Кунцевич. Документи щодо беатифікації”. Канонізація Кунцевича поглибила духовний розкол української нації, оскільки унеможливила порозуміння і компроміс у питанні, ким був цей діяч для нашого народу – МУЧИТЕЛЕМ чи МУЧЕНИКОМ?

Другим у своєму “мартирологу” Смотрицький згадує ієромонаха Антонія Грековича, про життя, діяльність і загибель якого вже йшлося (див. мою статтю “Образи Каїна і Авеля в давньоукраїнській релігійній полеміці”). Далі автор “Екзетезису” веде мову про двох священників, замордованих у Шаргороді та Києві. Пригода в Шаргороді відома, як зазначає М.Грушевський, лише з уніатської сторони, оповідає про неї зокрема А.Селява в “Антиеленху”: “Але Білгородько [козацький сотник – О.Т.] що мав до шаргородських попів-уніатів, щоб їх в’язати, а потім старшого з них, протопопа, стяв і тіло його утопив! І, зробивши цю роботу, зараз відти виїхав – так якби для того тільки приїздив! Але Божу кару на собі зараз там же, під Шаргородом, через татар поніс” [Цит. по 3, 271–272]. Цікаво, що як і в попередньому випадку з Грековичем А.Селява обізнаний з подією лише в загальних рисах, видимо, з чуток, бо ж навіть імені описаної ним жертви він назвати не може.

Що ж до другого священика, згаданого М.Смотрицьким, то інформація про нього більш певна – йдеться про Івана Юзефовича, який разом з київським вїйтом Федором Ходикою був страчений козаками в 1625 році. Цей епізод пов'язаний із закриттям уніатами київських церков та відбирання доходів православних парафій. Про долю Юзефовича розповідає в “Історії України-Руси” М.Грушевський: “[...] ставши уніатом і діставши від митрополита Рутського церкву Св. Василя, що стояла на софійських ґрунтах, він випросив собі потім у короля грамоту на Воскресенську церкву на Подолі, де був священиком давнійше, як був іще православним. Міщане одначе не хотіли йому дати сеї церкви. Мабуть се й була та церква, запечатана вїйтом, на підставі королівського, чи митрополичого (Рутського) рішення, що наробила халепи. Її розпечатано. Ходіку зловлено і відрубано йому голову; так само Юзефовичу” [2, 531–532].

Далі Смотрицький пише про ріки крові тих, що вмирили за віру, ймовірно, маючи на увазі польсько-козацьку війну 1625 року, великі жертви в якій, слід би було йому визнати, понесли обидві сторони.

Ще далі “не згадуючи” згадує Смотрицький “невинну кров” Іпатія Потія, митрополита київського, пролиту серед віленського ринку. Певна здержливість Смотрицького в цьому випадку пояснюється тим, що йшлося лишень про стятий палець під час невдалого замаху на відступника 1609 року. Причиною атентату на Потія послужив вчинений ним погром православних у Вільні; “православний заїзжий гайдук кинувся на нього з шаблею, але відрубав тільки пальця. Гайдука взято на тортури, четверговано, потім стято, а Потієва кров, пролита, щоправда, з пальця тільки, зробила ще з нього й мученика унії супроти “фанатиків-православних,” – підсумовує М.Грушевський.

Завершує “мартиролог” Смотрицького згадка про трьох ченців, які приїхали 1923 року з Вільна до Києва, де ледве не дістали “мученицького вінця”. М.Грушевський пише, що це була особливо роздуга пригода з чотирма уніатськими ченцями, які правили в Святій Софії, за що були схоплені козаками, завезені до Терехтемирова й утримувались там. Уніатська сторона здійняла великий галас, король та інші достойники писали в цій справі до козаків, умовляючи звільнити монахів. За втручання православного митрополита Йова ченці-уніати були відпущені з вимогою не з'являтися в Києві та на Київщині, і щоб в Києві ніхто не запроваджував уніатських обрядів [2, 502]. Як бачимо, Смотрицький приписує собі порятунок уніатських ченців, при цьому плутається з їхнім числом і не наводить, як і в попередніх випадках, ані причин, ані обставин тієї пригоди.

Загалом “мартиролог” Смотрицького складається з семи позицій, якщо відкинути три з них (війну з обопільними чисельними жертвами, палець о.Іпатія та виїздну пригоду з ченцями) залишаються чотири випадки пролиття крові, із них підтверджені історично три: Кунцевич, Грекович та

київський випадок з Юзефовичем і Ходикою, загалом чотири смерті за понад тридцять років опору унійній сваволі. Смолитський буде свій “мартиролог” не в хронологічному порядку, а в порядку значущості жертв – від архієрея, ієромонаха, священика до київського війта, жовнірів, потім ідуть несерйозні випадки – палець митрополита Іпатія та тимчасове утримання ченців. Усі згадані особи названі “святими мужами”, мовиться про їхні “святі ймення”. Мало піклуючись про безсторонність, Смолитський перелицьовує їх на Авелів, Яковів та Йосифів, відповідно до формули “наші Авелі” – “твої Каїни”. Але оскільки в Смолитського “наші й “ваші” помінялися місцями, він доходить до того сумного місця, де змушений визнати самого себе (як автора “Ляменту” й вірогідного автора «Еленху») підбурювачем братовбивства й призвідником каїнства.

Смолитський накладає на конфесійне протистояння біблійні концепти брата- та отцевбивства, надаючи їм самобутнього значення, оскільки веде мову про духовних братів і духовних отців. Наведений риторичний період з «Екзегезису» побудований на спільному зачині, що ґрунтується на символі “волаючої крові”. Знаючи більш-менш детально події, які призвели до загибелі уніатських “Авелів”, спробуємо почути й зрозуміти – про що ж волає їхня кров? чому її голос не змовкає до нині? Цей голос почули і розтовмачили собі й світові ще сучасники згаданих подій: ХОТІТИ, ЦЮБ РУСИ НЕ БУЛО НА РУСИ, ЦЕ РІЧ НЕМОЖЛИВА.

Антитетичне мислення, яке застосував Смолитський, творячи уніатський мартиролог, привело його до ідеї відкидання православного мучеництва за віру: “Нема тої ласки Божої на схизму, щоб вона мучеників родила!” – написав він. Ці зловтішні слова неправдиві – І.Огієнко у книжці “Українська церква за час Руїни (1657–1687)” наводить список Святих, які жили і прославилися в той період. Перший серед них – преподобномученик Афанасій Берестейський (Филипович) був схоплений, катований і страчений як борець за православну віру проти унії. У в’язниці Афанасій писав до короля: “Як Каїн Авеля, як Ізмаїл Ісака, так проклятий уніат забивав і переслідував свого рідного брата... Це саме через підлабузників (хрунів), противників Правди Святої, а часом і через попущення Боже, робиться і тепер...” [Дит. по 5, 321]. Та сама художня модель: Каїн і Авель – брати по вірі, хоч і мала в устах Филиповича особисте звучання, сприймається вже як загальне місце – топос кривавої міжцерковної ворожнечі.

У давньоукраїнській полеміці XVI–XVII ст. личина Каїна припасовувалася до всіх існуючих християнських конфесій, підтверджуючи слова Монтеня про те, що нема більшої ненависті, як між християнами. Каїнами оголошувалися католики і протестанти, православні та уніати. Перехресне обвинувачення опонентів у каїнстві з часом почало нагадувати дитячу сварку: “Ти – Каїн!”, “Сам ти – Каїн!”, “Ні, ти – Каїн!...” і так без кінця. Перелицьовування “Каїнів” на “Авелів” і навпаки

відбувалося згідно з концепцією, так вдало вхопленою і так безпосередньо висловленою Мелетієм Смотрицьким: “твої Каїни” – “наші Авелі”. Самому ж отцю Мелетію за свого небуденного і звивистого життєвого шляху особисто довелося приміряти і світлий лик Авеля, і чорну машкару Каїна.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Голубев С.* Київський митрополит Петро Могила та його сподвижники//Хроніка 2000: Вип. 60. – К., 2004; 2. *Грушевський М.* Історія України-Руси: т.VII: Козацькі часи – до року 1625. – К.: Наук. думка, 1995; 3. *Грушевський М.* Історія української літератури: т.VI – К.: Обереги, 1995; 4. *Німчук В.В.* Граматика М.Смотрицького – перлина давнього мовознавства // Смотрицький М. Граматика. – К.: Наук. думка, 1979; 5. *Огієнко І.* (митрополит Іларіон) Українська церква за час Руїни (1657–1687). – К.: Наук.-видавн. центр «Наша культура і наука», 2006; 6. *Св. Йосафат Кунцевич.* Документи щодо беатифікації. – Жовква: Місіонер, 2010; 7. С крійники Бельського речі потрібні вибрані (Острозький літописець) // Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. – К.: Наук. думка, 1971.

Турчина А.А. (Київ, Україна)

“Поетистичні” збірки Ярослава Сейферта

Стаття присвячена аналізу творчості видатного чеського поета Ярослава Сейферта, зокрема його “поетистичних” збірок “На хвилях ТСФ” (“Весільна подорож”) та “Поштовий голуб”.

Ключові слова: *Ярослав Сейферт, “Дев`ятсил”, “поетизм”.*

Статья посвящена анализу творчества известного чешского поэта Ярослава Сейферта, а именно его “поэтистических” сборников “На волнах ТСФ” (“Свадебное путешествие”) и “Почтовый голуб”.

Ключевые слова: *Ярослав Сейферт, “Деветсил”, “поетизм”.*

The object of analyze in this article is the literature works of the famous Czech poet - Jaroslav Seifert, namely “Na vlnách TSF” (“Svatební cesta”) and “Poštovní holub”.

Key words: *Jaroslav Seifert, “Devětsil”, “poetism”.*

Ярослав Сейферт належить до блискучої плеяди поетів, які заявили про себе на самому початку 20-х років минулого століття і які завоювали своїми творчими доробками міжнародне визнання. Він починав свій шлях з такими яскравими талантами, як В.Незвал, К.Бібл та Ї. Волькер, але йому призначено було надовго пережити однолітків, щоб піти з життя на порозі свого 85-річчя патріархом чеської лірики й лауреатом – єдиним у чеській літературі – Нобелівської премії. Коли йому було не більше 25 років, передові чеські літературні критики впевнено зауважували, що саме цей митець стане одним з тих, чия творчість визначить шлях подальшого розвитку чеської поезії. У